

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

II BIND. 1868—69.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS OLUF OLUFSEN.

Actstykker fra Hemmestrup.

Meddelte af C. A. Thyregod og bearbejdede af M. H. Rosenørn.

Mangfoldige Kjendsgjerninger godtgjøre, at det indre Jylland — navnlig langs Gudenaa med de Sø- og Aadrag, som deri optages, indtil Aarhus Bugten, Randers og Mariager Fjorde samt Liimfjorden — har havt en ældre Udvikling af større Betydning og tidligere Oprindelse, end man i Almindelighed synes at antage. De seilbare, fiskerige Aaer og Indsøer, de tætte Skove paa Høiderne, de frodige Enge dannede et Naturfond, som synes at have samlet meget tidlige Beboere. Senere har Christendommen udbredt sin milde Lære over Befolkningen, om hvis daværende Standpunkt Oldtidslevninger bringe gunstigt talende Vidnesbyrd. Det i foregaaende Artikel omtalte Mammen Fund staaer ikke alene, men slutter sig til Runestene, Kirke-, Kloster- og Borglevninger. End ikke Documenter mangle, som oplyse Eiendomsforholdene, forinden Godserne dannedes, og de ulykkelige Tider fulgte, da først indre Feider og derpaa, efter en hundredaarig fremspirende Blomstring, ødelæggende Krige næsten udtømte Kræfterne, medens netop i denne Egn Skovenes deelvisse Tilintetgjørelse i flere Henseender have stillet Naturforholdene slettere.

Med disse almindelige Træk stemmer, hvad der fremgaaer af de efterfølgende trede Documenter, som Hr. Skole-

rærer C. A. Thyregod har indsendt til „Samlingerne“ til Oplysning om Gaarden Hemmestrup (Himmelstrup), om hvilken ellers kun havdes ikke lidet senere Efterretninger. Documenterne hidrøre fra en Kiste med Brevskaber, som ved en Auction paa Hemmestrup engang er bleven kjøbt af en Bonde, hvorefter Papirerne ere blevne adspredte, saa at Hr. Thyregod kun har kunnet komme i Besiddelse af disse tre Actstykker.

Idet et muligt nøiagtigt Aftryk af Originalerne følger, skulle vi her meddele det ældste af dem med nærværende Skrivemaade, men dog med Bibeholdelse af selve Ordene og Formerne, og dertil knytte nogle Bemærkninger.

1.

Det første Document er et Thingsvidne af 1447, 'indeholdende Skjøde paa et Skovskifte og saalydende:

„Alle Mænd, dette Brev se [eller] høre læse, hilse vi Anders Lassen, Foged paa Middelsom Herreds Thing, Jens Truelsen, Præst i Hjermen, Jeppe Monssen, Præst i Starcker, Erik Jonsen, Nis Ovesen, Per Jepsen i Hjermen, Nis Eskilsen i Ulstrup og Mons Lyng evindeligt med Gud. Kundgjøre vi det alle Mænd: Aar efter Guds Byrd 1447 den Thorsdag næst efter Pindsedag da var vi nærværendes paa fornævnte Thing, hørte og saa, det Olaf Thørisen af Tavle opkrævede og Thingsvidne fik med 8 Danne-mænd, som var Jes Griis, Martin Jensen, Keld Tamesen, Jep Andersen, Nis Brun, Nis Bugesen, Mattis Germensen og Palle Pedersen i Bjerring. Disse fornævnte Dannemænd vandt paa deres Tro og Sannend, det de baade saa og hørte samme Dag paa fornævnte Thing inden 4 Stokke, det Stafin Matsen af Hjermen og Elsof Lasdatter hans Ægtehustru de var baade paa fornævnte Thing inden 4 Stokke med Villie og voldløst og skjødede fornævnte Olaf Thørisen en Skovskift liggende paa Bjørholt mellem fornævnte Olaf baade hans Skove. Item vederkjende fornævnte Stafin og Elsof dem Fæ (Gods) og fuld Værd op at have baaret af fornævnte Olaf efter deres egen Villie og Nøie. Item tilbandt fornævnte Stafin og Elsof dem og deres Arvinger at frie og at frelse fornævnte Olaf ham og hans Arvinger den fornævnte Skovskift for hver Mands rette Tiltale til evindeligt Tid til Eye.

Det de saa vandt, det hørte vi og saa og vinde med vore Indsegl. Datum ut supra.“

(8 Segl.)

Efter de af Skolelærer Thyregod meddeelte Oplysninger er Bjørholt endnu Navnet paa den Bakkestrækning, hvorover Veien gaaer fra Bjerringbro Jernbanestation til Hjermind, og paa hvilken en rigelig Bregnevegetation vidner om den nu forsvundne Skov. De tvende andre Skove, der have tilhørt Olaf Thørisen, og mellem hvilke Skoven paa Bjørholt laa, synes altsaa at have været den nu til Bjerring hørende Skov og Hjermind Skov. Rimeligviis ere samtlige disse Skovstrækninger senere komne under Hemmestrup, skjøndt de ligge adskilte fra Hemmestrup nuværende Skov, thi foruden at Documentet er kommet fra Hemmestrup, er det bagpaa betegnet med flere Registratur Nummere.

Den Eiendom „taflæ“, hvoraf Olaf Thørisen skriver sig, er selvfølgelig Tavlgårdene, der ligge paa den nordlige Kant af den Høislette, hvortil man stiger op ad Veien fra Lee til Hjermind.

De andre Stedsnavne ere bekjendte med Undtagelse af „Starker“, hvorved formeentlig sigtes til den mindre Kirke, der har ligget vest for Hjermind Kirke paa et Sted, som endnu benævnes „Kappelet“, medens Eggen derfra og henimod Hedemølle fører Navn af „Storhede“, uden at dog Heden her har nogen særdeles stor Udstrækning.

2.

Med Hensyn til de tvende andre Documenter henvise vi til Aftrykkene af Originalerne, hvis Sprog formeentlig ikke kan misforstaaes.

Det ene af dem er, som det ogsaa bagpaa er betegnet, et „Skjødebrev paa Hemmestrup“ eller rettere „Brev paa Hemmestrup med mere Gods“ af 1511. Dette er det ældste hidtil bekjendte Dokument, hvori „Hemmestrup“ nævnes, nemlig som to Bøndergaarde i Lee Sogn. De andre Stedsnavne i Middelsom Herred ere bekjendte, og er saaledes „Serup“ endnu Navnet paa den nordvestligste Gaard i Bjerring Sogn.

„Hassens“ er, som bekjendt, den Halvø, hvorpaa Æbeltoft ligger, og hvis sydligste Spids endnu kaldes Hasenøre. De nævnte Steder i Kalø Len danne en sammenhængende

Strækning langs det nordvestlige Hjørne af Æbeltoft Vig, hvor Strandkjær og Lyngsbæk endnu ere bekendte under de samme Navne, hvorimod Essendrup, der danner Midtpunctet i Besiddelsen, nu benævnes „de fem Møller“, medens den ældre Matricul dog for denne Bygd har bevaret Navnet „Essendrup“. Det turde mulig fortjene en nærmere Undersøgelse, om ikke den i dette Skjøde omhandlede „Essendrup Gaard“ er det Essendrup, som Valdemar Atterdag skal have ødelagt 1359, i Stedet for at denne Begivenhed nu henføres til Gammel Estrup.

3.

Det tredie Document er et under Kongeligt Segl d. 11te October 1589 udfærdiget Commissorium til i Forening med Sandemænd at fastsætte Markeskjellet mellem Mammen By, der synes med Bispstolen at være kommen til Kronen, ligesom Kirken endnu opgives at eies af Staten, og Hemmestrup By, tilhørende Erik Kaas's Enke. Denne Fastsættelse af Markeskjellet har rimeligviis staaet i Forbindelse med Byens Nedlæggelse og Herregaardens Oprettelse, hvilken altsaa er skeet af Familien Kaas, i hvis Besiddelse Gaarden endnu findes i 1683, da Jomfru Mette Kaas til Hemmestrup gav tvende Lysestager til Lee Kirke (Pontoppidans Atlas IV, S. 661).

Kaste vi et samlet Blik paa den hele paagjældende Deel af Middelsom Herred, synes det, som om Egnen nærmest ved Mammen, hvor det foran beskrevne mærkelige Fund antyder et gammelt Høvdingesæde, tidlig er gaaet over i Kirkens Eie, medens de østligere beliggende Eiendomme have holdt sig i verdslig Besiddelse. Den fra Thulstrup til Hjermind henflyttede Runesteen synes at henvise til førstnævnte Eiendom. Senere har Tavle samlet Eiendom under sig. Ogsaa Rudernes Borg Kjællinghøl, af hvilken meget kjendelige og udstrakte Spor vise sig, har havt sin Blomstringstid. Senere ere Besiddelserne blevne fordeelte mellem Hemmestrup og Ulstrup, indtil Skeelerne samlede Alt i denne Egn, der nu atter væsentligst er gaaet over til Selveiendom med enkelte større Gaarde.

I. Allæ men thzæ breff sse høre læsæ helsæ wy anders lassøn fflowz pa medelsumhærets thing, jenis truelson prest i hermen jeppæ mowensøn prest i starker erich jonsøn nis owæsøn per jepsøn i hiermen nis eskilsøn i wlstrop och mowens lyngh ewindælig mz gwdh kwngøre wi thz allæ men aar æfther gwdh byrd mcdxlvij then thorsdag nest æfther pindesdag tha war wi nerwerdins pa fordæ thing hørdæ och saa thz olaff thørisøn aff tafæ op kræuz och thingh windæ fek mz ottæ dandæ men sum war jes grys martin jensøn keld tamæsøn jep andersøn nis broon nis hugisøn mattis germensøn och pali pedersøn j byrrig thessæ fordæ dandæ men wondæ pa there tro och sandæ thz the bodæ saa oc hørdæ samæ dag pa fordæ thing indhen iiij stokkæ thz stafin matsøn af hyermen oc elsof lasdater hans egtug hosfru the war bodæ pa fordæ thing jndhen iiij stokæ mz wily oc walløst oc skødtz fodæ olaff thørisen en skoff skøfth lygins pa byørholt mellum fordæ olaf bodæ hans skoffæ, item wederkendæ fordæ stafin oc elsoff them fee oc fwld werd op ad hawæ borz aff fordæ olaf efther there eghen wily oc nøghæ item tylbanth fodæ stafin og elsof them oc there arwing ath fry oc ath frelsæ fordæ olaff hanum oc hans arwing then fordæ skof skøfth for hwars man rættæ tiltal thil ewindælig thid adeya thz the swo wondæ thz hørdæ wi oc saa oc windæ mz ware jnseghel datum ut supra.

(8 Segl, hvoraf 6 borte, 2 meget beskadigede.)

II. Jegh Jehanne Hansdatther lange Jensses efftherleffwerske i Vormstrup och Jegh Erik Hwas i forde Vormstrup Giøre alle vittherlighth meth thette vorth opne breff at wij sandrechtelighe meth well berad how frij Jaa och gode Vilie haffwer skøtth affhendh oc wpladhet och meth thette worth opne breff nw gensten skøther affhender och wpladher fraa oss och vore arffwinge och till Niels Clemetszen landzdommer i Nøreiwtlandh och hans arffwinge till ewindelige eyæ thette efftherschreffne vorth godz liggendis i medelsomherret, och wtj kallø læn i molsherret och paa hasszens som ere two garde i medelsomherret kallis hemestrup i leedh sogen som Jep biørnszen och Nis hardbo nw

wti boer och skyller viij ørter korn och two skipper smør meth andre bethe ien gardh i leedh las sywortsszen nw wti boer skyller iij ørter korn ien skpe smør meth andre bethe, ieth booll ibid oluff tawle nw wti boer skyller ij ørter korn ien skpe smør, ien gardh i Hiorthede ies magensszen nw wtj boer skyller iij ørter korn i skpe smør metha ndre bethe, ien gardh i beringh sogen och by Iosth Nielsszøn nw wti boer skyl-ler iij ørter korn ieth fierdeell smør meth andre bethe ien gardh iforde beringh sogen kallis serup som knwt thamesszen nw wti boer skyller iij ørter korn i skpe smør meth andre bethe item the two deelæ i thette efftherscreffne godz som vij haffuer i kallø læn paa molss och hasszens som er the two diele i strandkier gardh the two dielæ i Essendrup gardh och two dielæ i Essendrup mølle meth dam och dams-bandh och the two dielæ i two garde och ieth booll lyøngs-beck meth alle forde garde och godzes tilleggsse i forde medelsomherret och meth the two diele aff alle forde garde och godzes tilleggsse i forde kallø læn som ere ager och enge skøwe och marcke fiskewandh och fægangh inden marck och wthen marck ehwadh thet helsth er eller neffnes kan inthet ther aff wndthaget i nogre madhe som nw och aff langh tiidh haffwer tilliget forde garde och godz Skall forde Niels Clemmetsszøn och hans arffwinge haffwe nyde brwge och beholde till ewinnelige eyæ och kiendes wij oss och vore arffwinge inghen deell eller rettiighet at haffwe i forde garde och godz effther thenne dagh i nogre madhe item tilbyuder vij oss forde Jehanne Hansdatther och Erich hwas och vore arffwinge at frij och frelsse forde Niels Clemmets-szen och hans arffwinge forde garde och godz meth alle syne tilleggsse som forscreffuet staar till ewinnelig eyæ for hwer mandtz tilthall och kiendes vij oss at haffue fanget och wpboret fulth verdh och vederlegge aff forde Niels Clem-metsszøn for forde garde och godz effther vore egne fulkom-melige nøge och vilie Till vindisbyrdh henger vij meth vilie och vetskaff vore intzszegle næthen for thette breff och haffwer vij kierligenn bedet och meth thette vorth opne breff bethe hiederlige och beskedne menn beszegle meth oss till vindisbyrdh som ere herre pether magenszen prowesth i twylom herre kieldt owesszen cantor till vor frwe domkiircke i wiburge herre michell nielsszen prior i sancti Johannis Clo-

sther Jacob offesszøn till vingegardh webner Jep lyøngh och Cristiern lybbertsszønn borgemesthere i wiborge och michell lawrentzsszen Radmann och byfoget ibidem. Datum anno dni millesimo quingentesimo undecimo mandagen nesth effther sancti erici regis dagh.

(9 Segl, hvoraf kun 3die og 6te i Behold, Resten borte.)

III. Wij Frederich thend Anden Med Gudtz Naade Danmarks norgis wendis och gottis koning hertug wdi slesuig holsten stormarn och ditmersken greffue wdj oldenburg och delmenhorst helsze ether osz Elskl. Biørn Anderszen och Jørgen skram wore mend och raad Palli Juel malthj Jensen Landtzdomere wdj wort land nørre Jutland Chresten Skiell och lauritz Rostrup wore mend og thiennere kier med gud och wor naade, wiider att effther som wij komme wdj forfaring huorledis ther begiffuer sig thrette Emellom osz elskl. niels Joensen wor mand thiennere och Embitzmand paa wort slot Hald paa thend ene, och Frue Kierstine Pederszdatter Erich kaasis Efftherleffuerske paa thend anden siide om Rett marckeskiell Emellom hemestrup och mamen marcker wdj medelsomherrit och sandemend nu ere opkreffued Emellom samme Byer att skulle giøre ret skiell, och the ther fore Paa begge sider haffuer Bewilget och tilthroet Ether med Sandemendene att skulle komme paa Aastererne, och thennom ther om Endeligen atskillie, Enten til minde eller rett, Tha Bede wij ether Befalle och nu med thette wort Obne Breff Fuldmacht giffue attj med thed første naar Sandemend skall giøre theris thoug forsamler paa Aastererne omtrettis Grandsker och grandgiffueligen forfare ther om ald Leigliheden og siiden med Sandemend Riider och giører ett ret Christeligt och billigt skiell Emellom fornæ thuinde Byer och endeligen thenom wden wiidere forhaling eller opsettelze atskillier enthen till minde eller rette settendis steen och stabbell som thz sig bøer och huis i med fornæ sandemend ther om grandskendis och forfarendis ridendis och giørendis eller och for steen och stabbell settendis worder attj thz wnder ethers signether giffuer fran Ether Beschreffuet som i wille andtsuare for gud og were Bekiendt for Osz,

ath ther som nogen aff ether for louglig forfald skyld icke paa samme thid kand tilstede were, tha skall i som tilstede komendis worder fuldmacht haffue att thage andre gode mend wdj thz sted och ligewell thenne wor Befaling fuldgiøre, dog giffuendis tilforn alle lodtzeyer louglig warszell som thz sig bær ladendis thed Ingen lunde. Giffuet Paa wort Slott Koldinghus thend 11 Dag Octobris Aar mdlxxxix. Wnder wort Signet.

(L. S.)
